

9. Історичний розвиток теології та релігієзнавства

УДК 9.94

Микола Бандрівський

Святе Письмо і скіфо-кіммерійська проблема

Розглянуто свідчення Святого Письма про депортації давньоєврейського населення (10 колін Ізраїлевих) на землі Ассирійської держави. Проаналізовано клинописні джерела про кількісний склад виведених тоді ізраїльтян. Висловлено припущення, що, окрім Мідії та сусідніх з нею територій, частина ізраїльтян могла бути депортована – через Кавказ – на захід Українського Лісостепу – на Поділля та суміжні райони, тобто територію ранніх кіммерійців. «Новою батьківщиною» для кіммерійців в Передній Азії – державою Гімїрра стала ассирійська провінція Амурру – землі, розташовані в Північній Сирії і північно-західній Месопотамії. Зроблено висновок про причинно-наслідковий зв'язок між появою в цей час (714 р. до нар. Хр.) першої письмової згадки про кіммерійців в Передній Азії, які в той час (до 679 р. до нар. Хр.) могли бути васалами Ассирії, і депортацією давньоєврейського населення в «міста Мідійські» та суміжні регіони. Підтверджено думку А. Крістенсен про входження кіммерійських військових підрозділів до складу ассирійських армій. Зроблено висновок про можливу участь кіммерійців (як супровід, конвой) в повторному переселенні полонених ізраїльтян із мідійських земель – через Кавказ – у Північно-Західне Причорномор'я.

Ключові слова: кіммерійці, Мідія, ассирійські царі, депортація ізраїльтян

Mykola Bandrivskiy

Holy Bible and Scythian and Cimmerian problem

Holy Bible testimony about deportation of Hebrew population (Ten Lost Tribes) to the Assyrian Empire is examined. Cuneiform scripted sources about quantitative ratio of Israelites withdrawn then are analyzed. The assumption is made that besides Media and adjacent territories, part of Israelites could have been deported – through Caucasus – to the west of Ukrainian Forest-Steppe – to Podilia and adjacent regions i.e. to the territory of early Cimmerians. «New Motherland» for Cimmerians in Western Asia – Gamirra state – became Assyrian province Amurru – lands, situated in Northern Syria and north-western Mesopotamia. Conclusion is made about cause-and-effect connection between appearance in this period (714 B. C.) of the first written record about Cimmerians in Western Asia, who in that period (before 679 B. C.) could have been vassals of Assyria, and deportation of Hebrew population to «Median cities» and adjacent regions. An opinion of A. Kristensen about inclusion of Cimmerian military units into Assyrian army is confirmed. Conclusion

9. Історичний розвиток теології та релігієзнавства

is made about possible participation of Cimmerians (as convoy or escort) at the second migration of captive Israelites from Median lands – through Caucasus – to North-Western part of Black Sea region.

Keywords: Cimmerians, Media, Assyrian kings, deportation of Israelis

Святе Писання таїть в собі досі ще належно не оцінені фахівцями свідчення про події, які мали безпосередній стосунок до давньої історії сьогоднішньої України. Археологи найчастіше цитують Біблію, коли мовиться про «скіфське вторгнення» на Палестину, чи про «загрозу з півночі» від кіммерійців чи скіфів, як про це читаємо у Пророків [1, с. 130; 2, с. 93–102; 3, с. 415]. В останні роки частина дослідників на підставі аналізу існуючих на сьогодні писемних джерел почала вбачати безпосередній зв'язок між кіммерійцями і депортованими 10 колінами Ізраїля, тобто встановила причинно-наслідковий зв'язок між появою перших і виселенням других [4, с. 67; 5, р. 117]. На сьогодні вважається також доведеним перебування значних (найбільш боєздатних – ?) кіммерійських підрозділів в складі асирійських армій [4, с. 67].

В даній статті пропонуємо торкнутися іншого аспекту означеної вище проблеми, а саме: ймовірності переселення частини депортованого з Мідії та суміжних районів давньоєврейського населення через Кавказ на захід Українського Лісостепу – корінної, на той час, кіммерійської території.

За письмовими джерелами відомо, що підкорення Ізраїльського царства Ассирією розпочалося при царі Менахемі (763–753 рр. до нар. Хр.). Перша ж, потужна депортація давньоєврейського населення з Ізраїлю була здійснена під час війни асирійського царя Тиглатпаласара III (який відомий у Святому Письмі під своїм старовавилонським іменем Пул) проти повсталого царя Арам-Даммесека Реціна і його союзників, серед яких був ізраїльський цар Пеках/Фокія (735–733 рр. до нар. Хр.; за іншою хронологією, перший полон відбувся в 740 р. до нар. Хр.). Наприклад, один з частково збережених написів Тиглатпаласара III згадує про 13 520 полонених, яких було виведено з восьми міст Галилеї і розселено на річці Гозан та прилеглих землях на границі Мідії і Ассирії (4 Цар.15:29; 1 Пар.5:26). Коли спадкоємець Пекаха, цар Хошеа (733–724 рр. до нар. Хр.) повстав проти Ассирії, то син Тиглатпаласара, Салманасар після дворічної

облоги взяв столицю Ізраїльського царства Самарію в 722 р. до нар. Хр. Через два роки спадкоємець Салманасара, цар Саргон II, за асирійськими документами з фортеці Дур-Шаррукін, депортував в Ассирію майже все населення Самарії: 27 290 або 27 280 осіб («...і переселив цар асирійський ізраїльтян в Ассирію, і поселив їх в Халаху і в Ховарі, при ріці Хозан, і в містах Мідійських, за те, що вони не слухали Голосу Господа Бога свого і переступили завіт його, все, що заповідав Мойсей, раб Господній, вони і не слухали, і не виконували...» (пор.: 4 Цар.15:29; 1 Пар.5:26). Навіть в Танаху зазначено, що після виникнення держави Ізраїль (бл. 922 р. до нар. Хр.) жоден з ізраїльських царів не був благословенний, оскільки вони відступили від поклоніння Єдиному Богу Ізраїлевого.

На місце виведених ізраїльтян Саргон II розселив інші підкорені народи. Можливо, і якусь частину кіммерійців – саків і гутіїв, про що може свідчити традиція написання асирійськими канцеляріями назви Дому Ізраїлевого як Хумрі (Khumri), що, на думку дешифрувальника Бехістунського напису видатного Дж. Ровлінсона, є тотожним з «Гумери (Gimiri)», тобто кіммерійці. Ці неєврейські переселенці поступово асимілювались з євреями і перейняли юдаїзм, а їх нащадки утворили новий народ – самаритян.

Трете переселення давніх євреїв, здійснене Саргоном II, відбулось, як припускають, в 716–715 рр. до нар. Хр. Однак, наймасовіша депортація давньоєврейського населення, здійснена Саргоном II, відбулась, як вважають, після придушення ним повстання юдейського царя Єзекії, коли, згідно з асирійськими письмовими джерелами, звідти було випроваджено 200 150 осіб «...дорослих і дітей, чоловіків і жінок» і частину з них знову було розселено по «містах мідійських».

Про те, що полонені ізраїльтяни були депортовані у досить віддалену країну (якою не може бути ні Мідія, ні сусідні з нею терени), можуть свідчити слова пророка Ездри, що вони (ізраїльтяни) були «...переведені в землю іншу...відправились у далеку країну...щоби там дотримуватись законів своїх...Через цю країну вони йшли довго, півтора року; ця країна називається Арсареф» (Ездри, 3, 13:40-42). В івриті «Ар» – означає гора, «зар» – чужий, іншими словами, «країна чужих гір». Те, що це були не гори Загросу, ані інші гірські пасма в Анатолії, є найімовірніше, оскільки шлях до них не міг тривати аж так

9. Історичний розвиток теології та релігієзнавства

довго. Не виключено, що тут мовиться про Ріфейські гори, в яких, за словами Піндара та ін., бере свій початок Істр (Дунай) і з якими отожднюють гірський ланцюг Альпи–Карпати. Про те, що депортовані на північ ізраїльтяни таки увійшли в найбільш віддалені, для тогочасної Ойкумени, землі, свідчать слова Пророка про те, що «... в ті дні прийде дім Юдин до дому Ізраїлевого, і підуть разом із країни північної (тобто проклятої, за І.Медведською) в землю, яку я дав в насліддя отцям вашим» (Єремії, 3:12, 18).

Зі сказаного вище випливає, що основним районом розселення депортованих ізраїльтян і, частково, юдеїв були не лише «міста мідійські», але й прилеглі асирійські терени та більш віддалені території. Який стосунок вищенаведені факти можуть мати до історії кіммерійців і скіфів?

По-перше, і на це особливо звертають увагу закордонні дослідники, що кіммерійці вперше згадуються в асирійських документах під 714 р. до нар. Хр., а їх військові підрозділи локалізуються на території Мідії і Манни, де, як припускає А. Крістенсен (1988), вони входили до складу асирійської армії. Однак, основний їх осідок – країна Гімірра знаходилася, судячи зі всього, в північній Сирії і північно-західній Месопотамії, звідки здійснювалися рейди в Урарту, Фригію, Лідію та ін. Такий висновок можна зробити з того, що терміном «*car kissatti*», тобто «цар Всесвіту», називали кіммерійського царя Дугдамме (Лігдаміс з грецьких джерел), який згадується в астрологічному звіті під 657 р. до нар. Хр., і стосувався земель Амурру (букв. «країна західного вітру»), яка, на думку І. Дьяконова, І. Медведської та ін. ототожнювалася з північносирійськими теренами і прилеглими зі сходу землями Месопотамії [7, с. 113]. В розглядуваному нами контексті ці терени дуже важливі, оскільки саме після розгрому Саргоном II тутешнього сирійського царства звідси було депортовано і розселено в районах Загросу (на схід і північ від Месопотамії) у мідійській землі велику кількість полонених, після чого ця територія (Амурру) увійшла до складу Ассирії і аж до її падіння була асирійською провінцією разом з месопотамською територією Харан. Звідси випливає питання: як на контрольованій асирійцями території могло постати ціле кіммерійське царство? І. Медведська заперечує, що кіммерійці могли відвоювати ці землі в Ассирії [1, с. 130] і з цим, мабуть, слід погодитися.

Тут слід нагадати, що до 679 р. до нар. Хр. кіммерійці царів Теушпи і Дугдамме не лише не конфліктували з асирійськими владиками, але й були цілими підрозділами в складі асирійських армій, про що писала А. Крістенсен та ін. [4, с. 112]. Припускаємо, що після розгрому Ассирією Північної Сирії, на спустошених теренах розселили власне кіммерійців (гутіїв – ?) з тією умовою, що кіммерійці депортують у свої – на той час вже – корінні землі Північного Причорномор'я частину полонених, в т. ч. ізраїльтян. Тобто, поступаючись частиною своїх угідь по тамтой бік моря, кіммерійці отримали компенсацію новими теренами – на землях Амурру, які входили до складу асирійської держави. Не виключено, що кіммерійці від часу появи про них перших писемних згадок і аж до 679 р. до нар. Хр. перебували у певній васальній залежності від Ассирії. Наявність з цього року і в подальші два десятиліття численних кіммерійських атак як на самих асирійців, так і на їх союзників може свідчити про розрив між ними добросусідських стосунків, причиною яких могло бути вторгнення бл. 680/670-х років Саків-тіграгауда (геродотівські «Царські скіфи») на колишні кіммерійські корінні території в Українському Степу й Лісостепу, про що свого часу писав О. О. Немировський (2005). В самих же Саках-тіграгауда вбачаємо переселенців з-над Тигру, де зайняті ними землі іменувались як «Царство Ашкеназ» – за Святим Письмом, «Ішкуза» – асирійських джерел або ж «Скудра» давньоперських написів). Е. Кавень'як вважав навіть, що в середині VII ст. до нар. Хр. в Сакасені існувала ціла скіфська імперія, яка включала Каспіану, Північну Вірменію і Каппадокію [10, с. 111]. Хоча ймовірноше її існування на цих теренах ще до часу вторгнення в Північне Причорномор'я, тобто від кінця VIII – до першої чверті VII ст. до нар. Хр., після чого головний осідок держави Ішкуза/Скудра часів царів Партатуа і Мадія перенісся у значно важкодоступніші райони – на Центральне і Західне Поділля, помережане в придністровській частині густою сіткою глибоко врізаних річкових долин і каньйонів.

По-друге, в розглядуваній темі багато що прояснює титул царя Дугдамме – «цар саків і гутіїв», який знаходиться на таблиці з храму богині Іштар. Згадана у Вавилонській хроніці країна Гутіум, яку І. Дьяконов ототожнював з Мідією, знаходилася між Ассирією і озерами Ван-Севан-Урмія (пн-зх частина суч. Ірану). Правомірність ототожнення гутіїв з

9. Історичний розвиток теології та релігієзнавства

мідійцями підтверджується й свідченням Бероса – жерця бога Бела у Вавилоні, який писав, що 21 династія кутіїв/гутіїв, це – мідійці. Опоередковано це підтверджує і Євсевій, пишучи, що «...династія Кути вважалася халдейською династією» [8, с. 37–38]. Пригадаймо, що за Святим Письмом (див. вище) власне з Кути відбувалось переселення неєврейського населення в Самарію на місце депортованих 10 колін Ізраїлевих і тому, згідно з юдейською традицією, самаритян (шомронім) називали «кутії» (куттім).

Про певні зв'язки династії кіммерійського царя Дугдамме з месопотамськими династами ранішого часу свідчить титулатура першого (з відомих науці) каситського царя Вавилонії Аргума II (1571–1549 рр. до нар. Хр.), яка також називає його «царем гутіїв». Це підсилює перелік фактів, згідно з якими в XIII ст. до нар. Хр. з району Загроса і майбутньої Мідії на захід Українського Лісостепу виселилася перша і найраніша частина тутешнього населення (кіммерійців-гутіїв), які осіли на Поділлі та прилеглих районах і були носіями традицій луристанських бронз [9, с. 342–343]. Можливо, саме цього епізоду стосуються слова Арістея Проконеського (VII ст. до нар. Хр.), який у своїй «Арімаспейї» писав, що «кіммерійців, які жили біля південного моря (Перська затока – М.Б.), витіснили скіфи» і якого двома століттями пізніше повторив галікарнаський історик (Herod., IV, 13). І. Кукліна однією з перших серед радянських скіфологів написала, що «...кіммерійців Арістея слід шукати на Іранському нагір'ї...», не наголошуючи при цьому на їхніх подальших зв'язках з Українським Лісостепом [10, с. 76].

Кіммерійці, які виселилися в XIII–XII ст. до нар. Хр. з Іранського нагір'я, власне і створили тут – на Поділлі та прилеглих районах, відому Геродотові кіммерійську культуру. Останню знівелювало переселення сюди приблизно у 80/70-х роках VII ст. Царських скіфів, в яких, услід за О. О. Немировським (2005), вбачаємо Саків-тіграгауда. Головний осідок останніх по цей бік моря міг перебувати на Західному Поділлі і суміжних теренах (про що йшлося вище), а контрольована цими скіфами/саками-переселенцями територія (зайнята на той час агафірсами і гелонами?) поширювалася на Середнє Придніпров'я і Передкавказзя (Келермес, Мельгуновський курган, Краснознаменські кургани та ін., в яких вбачаємо поховальні комплекси представників військової

аристократії Саків-тіграгауда, які керували військовими гарнізонами, розташованими на агатирській і гелонській території).

Причиною, з якої Царські Скіфи (Саки-тіграгауда) зайняли колишні кіммерійські угіддя, міг послужити шлюб скіфського царя Партатуа з асирійською царівною, в результаті чого той діставав свого роду юридичне право представляти інтереси Ассирії і якою мірою мати право на асирійський престол. А прийнявши припущення про надання Ассирією кіммерійцям частини своїх земель в північній Сирії і пн-зах Месопотамії (землі Амурру), взамін за їхні терени в теперішньому Українському Лісостепу, і зробивши їх, таким чином, васально залежними, стає зрозумілим, що Царські Скіфи (Саки-тіграгауда) не вторгались, а окупували мирним шляхом належні їм по праву – як представникам Ассирії, колишні кіммерійські терени. Це доводить той факт, що на нині відсутні будь-які писемні джерела, які б свідчили про якісь військові сутички між кіммерійцями і саками/скіфами. Переселення Царських Саків-тіграгауда на Західне Поділля і створення ними тут своєрідного північно-причорноморського варіанту їхньої матірньої території – держави Ішкуза (за асирійськими джерелами) та окупацію ними сусідніх теренів включно з Передкавказзям, було здійснено власне за часів скіфського владика Партатуа, якого східні писемні джерела називають «царем країни скіфів» (його батько – Ішкакай таких титулів не удостоювався, отже, постійної території, принаймні – на північ від Понту – в той час вони не мали). Згадка в титулатурі кіммерійського царя Дугдамме, що він є «царем саків і гутіїв», підтверджує наведені вище припущення, оскільки Саки-тіграгауда вселилися на давню і висхідну кіммерійську територію на заході Українського Лісостепу. І, крім того, згідно з «Таблицею Народів», укладеної не пізніше IX ст. до нар. Хр., Гомер, якого прийнято вважати родоначальником кіммерійців, доводиться батьком Ашкеназові, в якому вбачають скіфів/ішкуза.

В цілому кіммерійці царя Дугдамме (гутії) мали генетичну спорідненість з культурою Месопотамії, зокрема, гірських районів Загросу і територій майбутніх Мідії і Манну ще до часу появи перших письмових згадок про самих кіммерійців. І, коли ми говоримо про ймовірність переселення з ними – через Кавказ – на захід Українського Лісостепу (в т. ч. на Західне Поділля, в Карпати і прилеглі терени) якоїсь частини

9. Історичний розвиток теології та релігієзнавства

депортованих Ассирією і розселених з «міст мідійських» ізраїльтян, то вправі очікувати виявлення на Середньому Придністров'ї та Карпатах фактів, які б підтверджували їх перебування на цих землях. Ці факти розділимо на писемні і археологічні.

До перших відносимо свідчення Геродота, згідно з яким північніше Фракії і поза Істром (Дунаєм) «...лише про один народ я міг довідатися: це є сігіни, які носять мідійський одяг...вони кажуть, що є колоністами з Мідії, оскільки з Мідії, як переселенці, прибули...Не можу собі це пояснити, як це можливо впродовж такого довгого часу» (Herod., V, 9). Про сігінів є згадка в одному з фрагментів IV пісні поеми «Аргонавтика» Аполонія Родоського (бл. 295–215 рр. до нар. Хр.), в якій вони також локалізуються північніше Дунаю, а також у Страбона, який пише, що «...сігіни у всьому наслідують перські звичаї», причому вважає їх мешканцями з Кавказу (Strabo, XI, 11, 8). Про початкову локалізацію сігінів південніше Кавказу (часом – разом з сіндами) та Кавказом – як транзитної території їхнього переходу з Мідії на захід, писав у своїй «Історії Персії» Ктесій (бл. 440–380 рр. до нар. Хр.) [11, s. 252]. Зрештою, Стефан Візантійський (VI ст.) користуючись працями Ктесія, згадував на захід від Урарту в районах Кападокії «мешканців міста Сігінос».

Зв'язок між назвами «сігіни» і «кіммерійці» мовознавці вбачають у тому, що акадське слово *Gimiga* (кіммерійці) в множинному числі має кореневу основу, яка прослідковується у формі *gamir* – сильний, міцний, або *gimir* – ударна або головна сила армії. Сам корінь слова *gamir/gimir* простежено ще у староакадській мові і він є частковою калькою або просто синонімом шумерського терміна *saggina/saggin/sagina* – командир, полководець, який в акадській мові фіксується як *sak*. Даним прикладом дослідники ілюструють відповідність акадського *gamir/gimir* і шумерського *sak/sag*. Причому у всіх тримовних текстах Ахеменідів в множинному числі термін *sak* проходить: 1) в акадо-вавилонській версії як *gimigi*; 2) в мідійському тексті як *sakka*; 3) в давньоперському як *saka*. Тобто, ці етноніми: саки і кіммерійці найчастіше є просто синонімами, якими, як свідчать фахівці, переповнена акадська мова. Іншими словами, згадана вище титулатура кіммерійського царя Дугдамме («цар саків і гутіїв») однозначно пов'язана з Месопотамією і горами Загросу (Манна і Мідія).

Зважаючи на безпосередній зв'язок кіммерійців, а, можливо, і скіфського (лакського – ?) царя Мадія з Мідією (куди в основному асирійські царі виселяли депортованих ізраїльтян і частково юдеїв) і тривале проживання кіммерійців в цій місцевості як найбільш боєздатних підрозділів асирійської армії, можемо припустити, що їх (кіммерійців) було залучено до переселення частини тутешнього (в т. ч. депортованого) населення в інші регіони. «Міста Мідійські», неодноразово згадані у Святому Письмі, були невеликі, компактні, тому однією з головних проблем було їх перенаселення внаслідок чотирьох асирійських депортацій євреїв, не кажучи вже про щільність місцевого населення. Немає нічого дивного в тому, що якісь (не виключено – змішані) контингенти цього пригнаного люду разом з тутешніми мідійцями асирійські владика відправляли на батьківщину кіммерійців – на Поділля з прилеглими Карпатами, які, на той час, були зайняті археологічною культурою, представленою пам'ятками Західноподільської (середньодністровської) групи т. зв. ранньоскіфського часу і групою Сентеш-Векерцуг (групою Альфельд, за Т. Кеменцеї, 2009) в Потиссі. Власне в носіях Західноподільської групи вбачаємо основний – найбільш віддалений від передньоазійських держав і добре захищений самим подільським ландшафтом основний осідок Саків-тіграгауда, які в давньоперських написах проходять як «заморські саки». Саме в їх середовище Середнього Придністров'я могли бути інкорпоровані і переселені мідійці і, мабуть, групи депортованого асирійцями давньоєврейського населення.

Чи не тут слід шукати відповідь на питання походження євреїв Ашкеназів в Німеччині? Адже відомо, що ще у XIX ст. професор асирійської філології й археології в Колледж де Франс і водночас першовідкривач шумерського клинопису видатний Жюль Опперт в своїй праці «*Le Peuple et la langue des Médes*» ототожнював гутіїв з пізнішими готами. Не виключено, що значна присутність в керамічних комплексах Західноподільської групи сіро глиняної, в т. ч. лощеної кераміки, яка цілком відсутня в синхронних групах Українського Лісостепу, може бути пов'язана з ремісничою або торгово-обмінною діяльністю переселених євреїв-колоністів. На підставі аналізу матеріалів Північно-Західного Причорномор'я до схожих припущень дещо раніше прийшов

9. Історичний розвиток теології та релігієзнавства

одесит О. Добролюбський, який таку кераміку вважає індикативною для виявлення діаспорного давньоєврейського населення в античних містах Українського Причорномор'я, де її відсоток складає понад 25%. Зрештою, в контексті поставленої проблеми потребує глибшого вивчення й згадана Геродотом велика мідна посуда (безпідставно названа дослідниками «казаном»), встановлена царем Аріантом (спадкоємцем Мадія – ?) в Ексампеї на Східному Поділлі, яка і за розмірами, і за товщиною стінок і – не виключено – за призначенням подібна до відомого зі Святого Письма «мідного моря», встановленого перед Єрусалимським храмом.

Ще одне переселення давніх євреїв з «міст мідійських» на кіммерійські землі на заході Українського Лісостепу могло відбутися за часів самого царя Мадія, коли той, розгромивши мідійського царя Кіаксара, на 28 років посів престол цієї держави, увійшовши в династію мідійських володарів (652–625 рр. до нар. Хр.) [3, с. 37–38]. Це тим більш ймовірно, що про повернення євреїв (з місць виселення в Мідії) на свою батьківщину – територію колишнього Ізраїлю, ні Святе Письмо, ні інші писемні джерела нічого не повідомляють.

На питання, чому сігини, яких ми зіставляємо з середньодністровськими гутіями і, можливо, якоюсь частиною Саків-тіграгауда, зафіксовані стародавніми авторами західніше – в Потиссі (за Я. Хохоровським, 1993) та в розташованих поруч Моравії і Богемії (Г. Коте, 1967), можемо відповісти, що їх переселення могло відбутися після походу перського царя Дарія наприкінці VI ст. до нар. Хр., який, перейшовши Дунай, заглибився в Скіфію лише на 15 днів шляху (близько 400 км.), про що першим повідомив у своїй «Історії Персії» придворний лікар царя Артаксеркса II Ктесій Кнідський. І шлях перських військ був спрямований не на Подніпров'я, а на північ – в напрямку Середнього Придністров'я і до Ексампею [12, с. 316–317]. Е. Ейхвальд одним з перших (1834) висловив припущення, що війська Дарія прямували не на схід (де їх чекала незліченна кількість більших і менших річок, яруг і заплавл), а на північ: перейшовши Дністер, як вважав Е. Ейхвальд, перси пройшли по лівому його березі – хребтом Подільської височини, можливо, до витоків Південного Богу. Точку зору Е. Ейхвальда поділяв П. Надеждин, який також вважав свідчення Страбона більш правдоподібним, аніж

повідомлення Геродота, однак зауважував, що маршрут персів пролягав, окрім Бесарабії, і в іншому напрямку [13, с. 369]. Зрештою, І. Роулінсон також припускав, що перський похід Дарія I Гістаспа, в якому було задіяно 700 000 воїнів, був спрямований не на схід, а на північ [13, с. 369]. Хоча Геродот нічого й не повідомляє про ймовірні сутички між сторонами, однак, за словами Ктесія, перси «...залишені в Європі (в кількості – М. Б.) 80 000 були перебиті Скіфарбом» (від «скіф-арх» – головний Скіф). Похід перського царя в райони сьгоднішнього Поділля міг спричинити й династійно-релігійний чинник, а саме: здобуття тлінних останків кіммерійського царя Теушпи, який багатьма дослідниками вважається одним з родоначальників Ахеменідів і перебування останків якого в «нечистому» середовищі, згідно з догмами зороастризму, вважалося неприпустимою наругою. Це припущення справедливе лише за умови, що кіммерійці справді – ще до окупації цих земель саками/ішкуза – захоронювали на цих землях своїх володарів.

Результат цього походу перського царя Дарія I Гістаспа промовистий: пам'ятки Західноподільської (середньодністровської) групи раптово зникають наприкінці VI ст. до нар. Хр. і після цього на цій території до III–II ст. життя майже не відновлюється (на сьогодні ми не можемо назвати жодної пам'ятки на території колишньої Західноподільської групи, яка б датувалася V і IV ст. до нар. Хр). Властиво, це добре відомий в археології хіатус – розрив, раптова перерва у розвитку культури, яка найчастіше спровокована військовим вторгненням противника. Дивує, що цей хіатус тривав тут так довго – понад два століття. Власне тоді, уцілілі від перської зброї кіммерійці-гутії (тобто, сігіни пізніших авторів), можливо, й частина Саків-тіграгауда вимушені були мігрувати в райони Потисся, Моравії й Богемії. Припускаємо також, що під згаданими у Геродота сігінами в північно-карпатському регіоні, які носять «мідійську одягу», могли де факто перебувати й депортовані євреї, які, прибувши з «Мідійських міст», не могли уникнути там бодай часткової асиміляції, хоча б стосовно до їх зовнішнього вигляду.

1. Медведская И. Н. Заключение по дискуссии / И. Н. Медведская // Российская археология. — М., 1994. — С. 130.

9. Историчний розвиток теології та релігієзнавства

2. Паркер В. О чем умалчивает Геродот. Заметки о передаче сведений о киммерийцах у греческих авторов помимо Геродота / В. Паркер // Вестник Древней Истории. — М. : Наука, 1998. — № 1. — С. 93–102.
3. Алексеев А. Ю. Хронография Европейской Скифии / А. Ю. Алексеев. — СПб. : Издательство Государственного Эрмитажа, 2003. — 416 с.
4. Kristensen A. K. G. Who were the Cimmerians and where did they come from? / A. K. G. Kristensen. — København, 1988. — 117 с.
5. Yair Davidiy. Lost Israelite Identity. — Shiloh ; Hebron ; Susia ; Jerusalem ; Beth-El., 1996. — 117 p.
6. Parpola S. Letters from Assyrian Scholars to the kings Esarhadon and Ashurbanipal. — Neuki chem –Vlun : Butzon & Bercker, 1983. — Part. II — 136 p.
7. Дьяконов И. М. Киммерийцы и скифы на Древнем Востоке / И. М. Дьяконов // Российская археология. — М. : Наука, 1994. — С. 113.
8. Дьяконов И. М. История Мидии от древнейших времен до конца IV в. до н. э. / И. М. Дьяконов. — М. ; Л., 1956. — С. 37–38.
9. Бандрівський М. Снітинський і Лубенський «скарби» в контексті проблеми східних впливів голіградської металеві індустрії / М. Бандрівський, М. Білик // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. — Львів, 2016. — Вип. 20. — С. 342–343.
10. Куклина И. В. Этногеография Скифии по античным источникам / И. В. Куклина. — Л. : Наука, 1985. — 204 с.
11. Chochorowski J. Ekspansja kimmeryjska na tereny Europy Srodkowej / J. Chochorowski. — Krakow : Uniwersytet Jagiелonski, 1993. — 327 s.
12. Бандрівський М. С. Indoarica в етногонічних версіях Геродота і проблема археологічної атрибуції скотів / М. С. Бандрівський // Записки НТШ. Праці Археологічної комісії. — Львів, 2007. — Т. ССLIII. — С. 316–317.
13. Доватур А. И. Народы нашей страны в «Истории» Геродота / А. И. Доватур, Д. П. Каллистов, И. А. Шишова. — М., 1982. — 452 с.